

ВПЛИВ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ НА СТРИМАННЯ ЕМІГРАЦІЙНИХ НАСТРОЇВ РОБОЧОЇ СИЛИ

Румянцев А.П.

*Факультет міжнародних відносин
Національний авіаційний університет
д.е.н., професор
Україна, м. Київ*

Ковбич Т.К.

*Факультет міжнародних відносин
Національний авіаційний університет
аспірант
Україна, м. Київ*

THE INFLUENCE OF DEMOCRATIZATION OF THE DOMESTIC ELECTORAL SYSTEM ON RESTRAINTMENT OF EMIGRATION MOOD OF THE LABOR FORCE

Rumiantsev A.,

*Faculty of international relations
National Aviation University
doctor of economics, professor
Ukraine, Kyiv*

Kovbych T.

*Faculty of international relations
National Aviation University
postgraduate
Ukraine, Kyiv*

DOI: [10.5281/zenodo.6884443](https://doi.org/10.5281/zenodo.6884443)

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються тенденції розвитку еміграції робочої сили з України. Зокрема, з міської та сільської місцевості. Основна увага звернута на дослідження впливу демократизації вітчизняної виборчої системи на стримання еміграційних настроїв активної працездатної частки робочої сили нашої держави. Запропонована модель демократичної виборчої технології, провадження якої сприятиме формуванню депутатського корпусу об'єктивної народної довіри, яка зорієнтована та очікує їх реальних дій, у тому числі і у напрямку забезпечення належних умов праці населення України на рівні світових стандартів.

ABSTRACT

The article examines the development trends of labor force emigration from Ukraine. In particular, from urban and rural areas. The main attention is paid to the study of the influence of the democratization of the national electoral system on the restraint of emigration attitudes of the active working part of the labor force of our country. The proposed model of democratic election technology, the implementation of which will contribute to the formation of the deputy corps of objective public trust, which is oriented and expects their real actions, including in the direction of ensuring proper working conditions of the population of Ukraine at the level of world standards.

Ключові слова: еміграція, робоча сила, еміграційні потоки, традиційні виборчі технології, альтернативні виборчі системи, фактори еміграції населення, модель демократичної виборчої технології.

Keywords: emigration, labor force, emigration flows, traditional election technologies, alternative election systems, population emigration factors, model of democratic election technology.

Постановка проблеми

Широко прийнята зараз категорична форма голосування не є демократичною, бо виборця законодавчо змушують «голосувати» лише за одного кандидата, позбавляючи права висловити свою думку стосовно кожного з кандидатів. Тому, з огляду на потенційні можливості майбутніх народних обранців у сфері створення умов для гідного працевлаштування населення в межах нашої країни, особливої актуальності набувають дослідження по науковому обґрунтуванню та впровадженню у життя демократичної моделі національної виборчої системи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Серед вчених, що досліджували різні аспекти функціонування виборчих систем, варто відмітити таких як Балабан Р. В., Гончарук В.П., Кресіна І., Ярош О., Мостіпан О. М., Мяловицька Н., Петришин О., Райковський Б., Рибачук М., Рейнолдс Е., Рейллі Б., Рябов С.Г., Скрипина Ж. Б., Таагепера Р., Шугарт М.С. та Шведа Ю. Р. [3,7,9,10,12,13,15,18-20,22,24]. Їх наукові праці є суттєвим внеском у розробку теоретичних і практичних проблем розвитку виборчих систем країн світу. Але, інтенсифікація глобальних процесів, що притаманні розвитку світовому господарству обумовлюють доцільність нагального аналізу демократизаційних перетворень у суспільному житті, передусім, на національному рівні.

Виділення невирішених раніше частин спільної проблеми

Нові обставини розвитку демократизації в Україні, зокрема ті, що пов'язані з її інтеграцією до ЄС, у тому числі до спільного ринку праці цього міждержавного об'єднання, передбачають розроблення науково-обґрунтованої моделі національної

виборчої системи, що має відображати та реалізувати всебічні очікування населення нашої держави.

Мета статті

Розглянути сучасні тенденції еміграції робочої сили з України. Запропонувати науково-обґрунтовану модель демократизації національної виборчої системи, передусім, в аспекті її впливу на стримання еміграційних настроїв населення нашої країни, перш за все активної робочої сили.

Виклад основного матеріалу

Останнім часом в силу військових, політичних, економічних, екологічних, соціальних та правових факторів спостерігається тенденція до постійного відтоку робочої сили з України. Особливо цей процес набув значного зростання з часу, коли РФ розпочала військову агресію проти нашої країни. Лише за період з лютого місяця 2022 року по теперішній час з України до держав світу виїхало понад 7 мільйонів чоловік. Зокрема, понад 3 мільйони громадян України виїхали до Польщі, понад 826 тисяч громадян виїхали до Румунії, 530 тисяч до Угорщини, майже 447,6 тисяч виїхали до Молдови та близько 379,4 тисячі людей виїхали до Словаччини [27]. Характерною особливістю цього процесу є те, що він у більшій мірі притаманний міському населенню порівняно із мешканцями сільської місцевості. При цьому, треба відзначити також, що еміграція робочої сили з України і у довоєнний період характеризувалась стабільністю. Про це свідчать наступні дані.

Еміграційний рух населення за типом місцевості у 2010-2020 роках

Рис. 1.

	Міська місцевість			Сільська місцевість		
	кількість прибулих/ total immigrants	кількість вибулих/ total emigrants	міграційний приріст (скорочення)/ migration increase (decrease)	кількість прибулих/ total immigrants	кількість вибулих/ total emigrants	міграційний приріст (скорочення)/ migration increase (decrease)
2010	23 173	11 938	11 235	7 637	2 739	4 898
2011	23 885	12 194	11 691	7 799	2 394	5 405
2012	67 948	12 350	55 598	8 413	2 167	6 246
2013	46 342	19 873	26 469	7 758	2 314	5 444
2014	36 205	19 229	16 976	6 493	2 370	4 123
2015	25 575	18 681	6 894	5 084	2 728	2 356
2016	11 926	5 204	6 722	2 385	1 261	1 124
2017	24 592	18 167	6 425	3 768	2 067	1 701
2018	34 404	20 643	13 761	4 903	3 609	1 294
2019	39 846	22 490	17 356	5 165	4 299	866
2020	22923	17628	5295	3 438	1 493	1 945

Рис. 1. Міграційний рух населення за типом місцевості у 2010-2020 роках (Примітка. Побудовано автором за даними Укрстату) [1].

Аналіз наведених у таблиці параметрів динаміки вітчизняних еміграційних потоків з огляду на сучасний стан всіх напрямів, та передусім, економічного розвитку нашої країни не дає підстав сподіватись на зменшення емігрантських настроїв вітчизняної робочої сили. Зважаючи на це, варто виважено використовувати наявні можливості впливу на запобігання розширення кола працездатного населення, що вбачає перспективу зростання свого добробуту за рахунок роботи за кордоном. Одним із важливих чинників такого впливу може стати реформування існуючої в Україні виборчої системи у напрямі її демократизації. Це надало б впевненості громадянам у тому, що реальними будуть підстави на покращення умов праці, збільшення робочих місць, зростання добробуту населення.

У даному зв'язку слід відзначити, що прийнята зараз в Україні категорична форма голосування не є достатньо демократичною і може приводити до

виборчих парадоксів. Тому їй можна запропонувати альтернативний варіант. Важливість виборів і виборчих технологій відображена у низці наукових праць для розвитку демократичного суспільства відображена у низці наукових праць [2-24], що на наш погляд, передбачає взяти до уваги окремі їх узагальнення та практичні рекомендації. Ми хочемо звернути увагу на ту сторону виборчої технології, про яку згадують рідко і яку явно недооцінюють. Пропонуємо розглянути такий модельний приклад.

Команда з 12 шукачів пригод збирається на пошуки скарбу. Вони обирають ватажка. В ході пошуків команда може опинитись в екстремальних ситуаціях, коли успіх справи і навіть життя людей будуть залежати від розумного керівництва. Тому обрати найкращого ватажка життєво важливо. Висунуто 3 кандидати: *A*, *B*, *C*. Думку членів команди про кожного з них пояснимо, застосувавши 5-бальну шкалу оцінок, розкрити у табл. 1.

Таблиця 1

1.	++	Найкращий вибір/Підходить за усіма параметрами
2.	+	Непоганий вибір/Підходить/Згоден бути під його проводом
3.	0	Нічого не маю проти/Не дуже вдалий вибір, але можливий
4.	-	Невдалий вибір/Не хотів би мати його за ватажка
5.	--	Зіпсує справу/Відмовляюсь мати його за ватажка
6.	?	Не маю уяви про нього/Не знаю його здатностей як ватажка

Думки ці зведено у табл. 2.

Таблиця 2

Член команди	Думки про кандидатів <i>A</i> , <i>B</i> , <i>C</i>			Вимушений вибір (вироджена думка)
	<i>A</i>	<i>B</i>	<i>C</i>	
1	++	++	-	<i>A</i>
2	++	++	--	<i>B</i>
3	+	++	0	<i>B</i>
4	?	?	?	<i>C</i>
5	-	?	0	<i>C</i>
6	+	+	0	<i>A</i>
7	++	+	--	<i>A</i>
8	0	-	0	<i>C</i>
9	+	0	++	<i>C</i>
10	+	0	+	<i>C</i>
11	+	0	0	<i>A</i>
12	?	?	?	?

Підсумкові результати такі:

Кандидата *A* троє членів команди вважають найкращим, п'ятеро – добрим, один – не проти, один вважає невдалим, двоє – не знають. Кандидата *B* теж троє вважають найкращим, двоє – добрим, троє – не проти, один вважає невдалим, троє – не знають. Кандидата *C* лише один вважає найкращим, ще один – добрим, п'ятеро – не проти, один вважає невдалим, двоє – категорично не сприймають, двоє – не знають.

За такої «громадської думки» ватажком має стати кандидат *A*. До такого висновку прийде кожна розумна неупереджена людина. Бо з точки зору демократії найкращим є кандидат, бажаний або хоча би прийнятний для якомога більшого числа

виборців, а неприйнятний для якомога меншого числа виборців.

А якщо ще й врахувати, що 1-й член команди – це і є кандидат *A*, 2-й – кандидат *B*, 9-й – кандидат *C*, та усіх їх як зацікавлених осіб виключити з підрахунку при оцінці власної кандидатури, то перевага кандидата *A* стає ще відчутнішою. Здавалось би, він і має стати ватажком.

Але ж ні! Прийнята нині методика виборів з категоричним голосуванням вимагає, щоб кожен член команди подав голос лише за одного з кандидатів, у крайнім разі, – утримався. Ця «методика» настільки спотворює «громадську думку», що вона стає невпізнанною. У правому стовпчику табл. 2 записані вимушені рішення, що їх прийняв кожен член

команди через таку «методику». Перші двоє проголосували кожен за себе; 3-й член команди – за **B**; 4-й, 5-й та 8-й, не знаючи, кому віддати перевагу, проголосували за **C**, оскільки зовні він виглядав для них симпатичніше; 6-й та 7-й проголосували за **A**; 9-й – за себе (**C**); 10-й, вагаючись, подививсь на стелю і, сам не знаючи чому, віддав перевагу **C**; 11-й обрав **A**; 12-й обачливо вирішив утриматись. Яким же став підсумок такого «голосування»:

за кандидатуру **A** – 4, за **B** – 2, за **C** – 5 голосів.

І в результаті ватажком команди обрано кандидата **C** – того, котрого реальна громадська думка оцінює найнижче, а двоє членів команди – навіть категорично проти!

Чи не правда, що це – справжній «виборчий парадокс»?

Він є прямим наслідком «категоричної форми» голосування. Людей змушують «голосувати» лише за одного. Тим самим усі інші, у тому числі й найкращі кандидати, автоматично прирівнюються до найгіршого, категорично неприйнятного.

Що це за «демократія», коли людей, які є первинним джерелом влади, позбавляють права висловити свою думку відносно кожного з кандидатів, яким вони цю владу й делегують? Що це за «демократія», яка не хоче враховувати реальні думки? Хіба люди бачать світ лише чорно-білим? Хіба лише один кандидат може їм подобатись? Хіба не можуть бути прийнятними для людини кілька кандидатів?

Невідомо, коли і чому категорична форма голосування стала звичною і загальноприйнятною. Схоже, що тягнеться вона ще з часів неоліту. Може тоді, на найпримітивнішому рівні розвитку людських племен, вона й була чимось виправдана. Мабуть тим, що ще не вміли надійно рахувати, а дивились «на око», біля кого стало більше людей?

Потім за багато століть люди так звикли до цієї «методики», що їм здається, начебто інакше й бути не може. Але зараз, в ХХІ ст. н. е., відчайдушно триматись за неї лише тому, що «так прийнято», «так звикли», «так діяли наші пращури», – це, вибачте, недолугість.

Адже методика виборів є однією з важливих цеглин, закладених у підвалини демократії. І коли вона є ненадійною, це загрожує стабільності усєї будівлі демократії. Коли замість найкращих керівників обираються «сірі», то вони, в свою чергу, призначають не найкращих, а «сірих» виконавців, замість глибокого аналізу ситуацій дивляться на них поверхово, замість найкращих, всебічно обдуманих управлінських рішень приймають «сірі», а то й помилкові. Не найкращі депутати замість найкращих законів приймають абиякі. В результаті уся система управління і разом з нею вся будівля демократії функціонують, м'яко кажучи, не найкращим чином.

Тому «категоричну форму» голосування треба замінити як застарілу! Прийшов час рішуче відмовитись від нічим не обґрунтованої вимоги, щоб виборець «голосував» лише за одного кандидата, і надати виборцеві право висловити свою думку відносно кожного з кандидатів. І в основу визначення переможців треба покласти справжні (а не вимушені) думки всіх виборців як позитивні, так і негативні.

Крім того, треба закликати усіх виборців утриматись від оцінки тих кандидатів, про яких вони нічого не знають або знають замало. Треба невтомно пояснювати їм, що своїми необґрунтованими, узятими «зі стелі» оцінками вони вносять у виборчий процес шкідливий «шумовий фактор», який спотворює результати виборів.

Вище у табл. 2 була використана 5-бальна шкала оцінок. Ще точнішою була б шкала оцінок з більшою кількістю «напівтонів». Але це супроводжується ускладненням усіх стадій виборчого процесу – оцінки, підсумовування, визначення переможців. З цієї причини шкали оцінок з більшою кількістю «напівтонів» навряд чи варто розглядати. А от що буде при зменшенні кількості «напівтонів», це – цікаво. Дослідимо це з використанням вище наведеного модельного прикладу.

Розглянемо, наприклад, трибальну шкалу, сутність якої розкрито у табл. 3.

Таблиця 3

1.	+	Кращий вибір/Довіряю/Можна делегувати повноваження
2.	0	Нічого не маю проти/Не найкращий, але підходить
3.	–	Невдалий вибір/ Йому не можна делегувати повноваження
4.	?	Утримуюсь/Не знаю/Не знайомий

У розглянутому вище тестовому прикладі думки членів команди про кандидатів (див. табл. 2) при застосуванні такої 3-бальної шкали виглядатимуть так, як показано у табл. 4. Підсумуємо результати цієї таблиці.

Таблиця 4

Член команди	Думки про кандидатів <i>A, B, C</i>		
	<i>A</i>	<i>B</i>	<i>C</i>
1	+	+	–
2	+	+	–
3	+	+	0
4	?	?	?
5	–	?	0
6	+	+	0
7	+	+	–
8	0	–	0
9	+	0	+
10	+	0	+
11	+	0	0
12	?	?	?

Кандидата *A* вісім членів команди вважають кращим варіантом, один нічого не має проти, один вважає не прийнятним, двоє – утримуються.

Кандидата *B* п'ятеро вважають кращим варіантом, троє нічого не мають проти, один вважає не прийнятним, троє – утримуються.

Кандидата *C* двоє вважають кращим варіантом, п'ятеро нічого не мають проти, троє вважають не прийнятним, двоє утримуються.

Висновок може бути один: найкращим вибором є кандидат *A*.

Як бачимо, перехід від 5-бальної шкали до 3-бальної практично не змінює результати виборів. І у той же час спрощує їх підсумкову обробку.

Спробуємо скористатись ще простішою 2-бальною шкалою, поясненою у табл. 5.

Таблиця 5

1.	+	Кращий вибір/Довіряю/Можна делегувати повноваження
2.	–	Невдалий вибір/ Не можна делегувати повноваження
3.	?	Утримуюсь/Не знаю/Не знайомий

У розглянутому тестовому прикладі думки членів команди про кандидатів за такої шкали, скоріш за все, виглядатимуть так, як показано у табл. 6.

Таблиця 6

Члени команди	Думки про кандидатів <i>A, B, C</i>		
	<i>A</i>	<i>B</i>	<i>C</i>
1	+	+	–
2	+	+	–
3	+	+	?
4	?	?	?
5	–	?	?
6	+	+	?
7	+	+	–
8	?	–	?
9	+	?	+
10	+	?	+
11	+	?	?
12	?	?	?

Підсумок такий: кандидата *A* вісім членів команди вважають кращим варіантом, один вважає не прийнятним, троє – утримуються; кандидата *B* п'ятеро вважають кращим варіантом, один вважає не прийнятним, троє – утримуються; кандидата *C* двоє вважають кращим варіантом, троє вважають не прийнятним, 7 членів команди утримуються. Отже, підсумок теж на користь кандидата *A*. Тобто перехід на двобальну шкалу оцінок теж суттєво не спотворює результат і тому теж може бути використаний.

Від «загальноприйнятої» методики категоричного голосування застосована методика відрізня-

ється лише тим, що виборцям дозволяється висловити свою думку про кожного з кандидатів (не примушуючи приймати рішення на користь лише одного). Здавалось би, дрібниця. Але ця «дрібниця» ліквідує корінний порок «категоричного голосування».

Підсумовування результатів у всіх розглянутих варіантах можна звести до простого додавання усіх оцінок.

При застосуванні двобальної шкали оцінок можуть визначатись такі суми:

- сума «плюсів» S_+ , набраних кожним кандидатом (в останньому прикладі $S_+ = 8$ – для *A*, $S_+ = 5$ – для *B*, $S_+ = 2$ – для *C*);

- сума набраних «мінусів» S_- (в останньому прикладі $S_- = 1$ – для A та B , $= 3$ – для C);
- сума балів $S = S_+ - S_-$ (в останньому прикладі $S = 7$ – для A , $S = 4$ – для B , $S = -1$ – для C).

При застосуванні 3-бальної шкали оцінок визначається ще й сума «нулів» (в прикладі з табл. 4 $S_0 = 1$ – для A , $S_0 = 3$ для B , $S_0 = 5$ – для C).

Як визначати переможців виборів? Якщо керуватись лише сумою S_+ , то не враховуватимуться оцінки «проти» й нейтральні оцінки, які мовчки урівнюються. Якщо керуватись лише сумою S_- , то не враховуватимуться оцінки «за» й нейтральні. Тому переможців виборів, мабуть, найдоцільніше визначати за сумою балів. Якщо сума балів однакова, то перевагу слід віддавати тим, у кого менша сума мінусів S_- , тобто менше незадоволених, бо саме до цього треба прагнути.

Проте може трапитись, що і сума балів, і суми S_+ та S_- рівні. Тоді виникає невизначеність. За двобальної шкали оцінок далі нічого зробити не можна. При використанні 3-бальної шкали оцінок у цьому випадку можна врахувати ще й суму «нулів», віддаючи перевагу тим, у кого S_0 при інших рівних результатах є більшою. Саме тому 3-бальна шкала оцінок має перевагу. Її й варто застосовувати.

Може виникнути ситуація, коли у всіх кандидатів суми балів будуть від’ємними. Тоді, мабуть, треба проводити 2-й тур виборів, висунувши нових, більш популярних кандидатів.

В роботі [25] варіант голосування з описаною вище 3-бальною шкалою оцінок ретельно досліджений з точки зору математики і алгоритмічної теорії ігор. Показано, що вже найпростіша оціночна функція

$$F(k) = S_+ - S_-, \quad (1)$$

повністю відповідає усім основним вимогам демократичних виборів.

Грунтуючись на викладених результатах, пропонується така вдосконалена методика виборів посадових осіб та кандидатів в депутати в одномандатних округах. У виборчі бюлетені вносяться прізвища (ім’я, по-батькові) кандидатів. Навпроти кожного з них передбачені місця для оцінки даного кандидата виборцем (рис. 1). В процесі голосування виборець вносить у ці місця свої оцінки (+, -, 0, ?), значення яких пояснені в табл. 3. Знак запитання можна ототожнити з відсутністю усякого знака (виборець проти відповідних прізвищ взагалі нічого не ставить).

№	Прізвища кандидатів	Оцінки
1.	<i>A</i>	<input type="text"/>
2.	<i>B</i>	<input type="text"/>
3.	<i>B</i>	<input type="text"/>
4.	<i>Г</i>	<input type="text"/>
...	.....	...

Рис. 2

Після закінчення голосування виборча комісія проглядає заповнені бюлетені, підраховуючи для кожного кандидата суми S_+ (сума плюсів), S_- (сума

мінусів), S_0 (сума нулів). Потім обчислює для кожного суму балів $S = S_+ - S_-$, складає та підписує протокол результатів (можлива форма наведена у табл. 4.7).

Таблиця 4.7

№	ПІБ кандидатів	S_+	S_-	S_0	S
1.	A.				
2.	B.				
3.	B.				
4.	Г.				
...	...				

За результатами голосування приймається рішення про визначення переможця (переможців) виборів. Переможцем визнається той кандидат, який набрав найбільшу позитивну суму балів. Якщо у кількох кандидатів сума балів однакова, то переможцем визнається той з них, у кого менша сума мінусів (S_-). Якщо і вона однакова, то перевага віддається тому кандидату, у кого більша S_0 . У разі, коли і ці суми однакові, переможець визначається за особливим порядком (напр., шляхом жеребкування, рішенням третейського судді, шляхом їх переговорів між собою, шляхом якогось додаткового інтелектуального змагання, тощо). Якщо у всіх кандидатів сума балів є від'ємною, то має діяти теж якась спеціальна процедура (напр., новий тур виборів з новими кандидатами).

При проведенні пропорційних виборів депутатів до парламенту або до іншого представницького органу влади потрібна дещо інша методика виборів. Справа у тому, що усі виборці мають рівні права на своє представництво. Але ж у бюлетені для голосування вони можуть поставити різну кількість плюсів та мінусів. Щоб не порушувалась рівність прав виборців, питома вага плюсів та мінусів має бути унормована. Виходячи з цього, пропонується наступна методика.

Виборчий бюлетень має форму, зображену на рис. 1. Але замість прізвищ кандидатів вказуються назви виборчих блоків чи партій. У місця для оцінки виборець може внести позначки, вказані у табл. 8, або нічого не вносити, що означатиме «не делегує відповідній партії (блокові) ніяких повноважень».

Таблиця 8

1.	++	Особливо підтримую
2.	+	Підтримую

Після закінчення голосування виборча комісія проглядає заповнені бюлетені, підраховуючи в кожному суму плюсів n . Кожній партії (блокові) з одним плюсом нараховується від цього виборця $1/n$ бала, а кожній партії (блокові) з двома плюсами – відповідно $2/n$ бала. Таким чином, кожний виборець, який поставив хоч один плюс, делегує рівно 1 бал. Для кожного виборчого блоку (партії) виборча комісія підраховує суму делегованих їм балів і складає протокол результатів голосування.

Далі місця в представницькому органі розподіляються пропорційно сумі делегованих виборцями балів – у відповідності з законом.

В електронному варіанті виборів у кабінках для голосування встановлюють відносно недорогі автомати. Після перевірки документів виборцю видають спеціальний жетон або пластикову картку. Зайшовши в кабінку, виборець вкидає жетон в прийомну щілину автомата. Якщо жетон справжній, в автоматі засвічується екран, прізвища кандидатів (чи назви партій, блоків). Навпроти першого починає миготіти місце для його оцінки. Виборець натискає відповідну клавішу (+, -, 0, ?) на пульті, й на місці для оцінки з'являється вибраний ним знак. Далі починає миготіти місце навпроти наступного кандидата, і виборець оцінює його. Коли усі оцінки зроблені, виборець перевіряє, чи не помилився. Якщо помилився, то отримує змогу виправити помилку. Якщо все правильно, то натискає клавішу «Введення». Інформація передається в дільничний комп'ютер, де автоматично виконуються необхідні підрахунки.

Гарною альтернативою категоричного голосування підчас пропорційних виборів є й відомий варіант голосування, коли виборцеві надається 10 балів, які він має право розподілити за своїм розсудом між кількома партіями чи виборчими блоками.

Висновки та пропозиції

1. Така форма голосування суттєво спотворює реальну громадську думку і може приводити до виборчих парадоксів. Замість неї ми пропонуємо іншу концепцію.

2. При виборах посадових осіб прийнятною є форма голосування, коли виборець може оцінити кожного з кандидатів відміткою «+» (Кращий вибір/Довіряю/Можна делегувати повноваження), «0» (Нічого не маю проти/Не найкращий, але підходить) або «-» (Невдалий вибір/ Йому не можна делегувати повноваження). Математично доведено, що вже найпростіша оціночна функція $F(k) = S_+ - S_-$ повністю відповідає усім основним вимогам демократичних виборів.

3. При пропорційних виборах депутатів від виборчих блоків та партій прийнятною є форма голосування, коли виборцеві надається, наприклад, 10 балів, які він має право розподілити на свій розсуд між кількома партіями чи виборчими блоками.

4. Врахування цих пропозицій та широка інформованість населення про їх значення, безумовно, можуть суттєво впливати і на їх орієнтацію, щодо можливостей гідного працевлаштування у своїй країні, та стримання розповсюдження емігрантських настроїв вітчизняної робочої сили.

Література

- Ofitsiyni sait Ukrstatu: veb-sait URL:http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/trp/ean/ean_u/arh_osp_rik_u.htm (data zvernennia: 29.10.2021).
- Автономов А.С. Сравнительное избирательное право: Учеб. пособие. М.: Норма, 2003. — С. 208
- Балабан Р. В. Теорія виборчої системи / Р. В. Балабан. — К.: Либідь, 2007. — 112 с.
- Виборче право України. Навчальний посібник / За ред. В.Ф. Погорілка, М.І. Ставнійчук — К.: Парламентське вид-во, 2003. — 383 с.
- Виборче законодавство України [упорядник Ю. Шайгородський]. — К.: Український центр політичного менеджменту, 2002. — 296 с.
- Вишняк О. І. Електоральна соціологія: історія, теорії, методи / О. І. Вишняк. — К.: Ін-т соціології НАНУ, 2000. — 309 с.

7. Гончарук В.П. Виборча система як механізм сучасної демократії. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: серія філософія і політологія. – 2000. – Вип. 32, - С. 56.
8. Горлач М. І., Кремень В. Г. Політологія: наука про політику: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / М. І. Горлач, В. Г. Кремень - К.: Центр учбової літератури, 2009. - 840 с.
9. Кресіна І., Ярош О. Реформування виборчої системи України: гендерні аспекти. / ВІСНИК Центральної виборчої комісії №2 (8) 2007 р., с. 45-52.)
10. О.М. Мостіпан. Теоретичні засади визначення поняття «виборча система» / Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2010. - № 98. – с. 50-53.
11. Мостіпан О. М. Ефективність мажоритарної, пропорційної та змішаної виборчих систем / О. М. Мостіпан // Держава і право [Текст]: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – К., 2011. – Випуск 53. – С. 683-689.
12. Мостіпан О. М. Основні підходи до визначення критеріїв та чинників ефективності виборчих систем / О. М. Мостіпан // Гілея: зб. наук. праць. – 2011. – Вип. 7. – С. 585 - 590.
13. Мяловицька Н. Виборчі системи: досвід європейських держав. // ВІСНИК Центральної виборчої комісії. - №1 (11) 2008 р.. с. 61-67.
14. Основи сучасної політології: підручник для студентів ВУЗів / Авт. кол.; Цюрупа М.В. - керівн. авт. кол./ - К.: Кондор, 2009.- 354 с.
15. Петришин О. Пропорційна виборча система: історичний досвід запровадження // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2006. – № 1(3). – С. 53–57.
16. Політологія: навч. посіб. / М. П. Гетьманчук, В. К. Гришук, Я. Б. Турчин та ін.; за заг. ред. М. П. Гетьманчука. — К.: Знання, 2011. — 415 с.
17. Примуш М.В. Загальна соціологія: Навчальний посібник. — К.: ВД «Професіонал», 2004. —592 с.
18. Райковський Б., Рибачук М. Сучасні моделі виборчих систем: проблеми теорії і практики. // ВІСНИК Центральної виборчої комісії №1 (15) 2009 р., с. 44-52.)
19. Рейнолдс Е., Рейллі Б. Посібник з розробки виборчих систем / Міжнар. ін-т демократії та сприяння виборам. – К.: ДП «Нора-Друк», 2003. – 168 с.
20. Рябов С.Г. Політичні вибори: Навчальний посібник. – Київ: Тандем, 1998. – 96 с. – С. 32.
21. Скрипина Ж. Б. Избирательные системы и технологии: Учеб. пособие. – М.: Вузовский учебник, 2007. – 174 с.
22. Таагепера Р., Шугарт М.С. Описание избирательных систем // Полис. – 1997. – № 3. – С. 114–136.
23. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн: Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 2006 – С. 154.
24. Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні. - Львів, 2010. – 462 с.
25. Юрій М.Ф. Політологія; Підручник. – Київ: Дакор. – 2006. - 416 с.
26. Birkenheuer G. Soziale Auswahltheorie (Social Choise Theory). // Seminar: Algorithmische Spieltheorie. – 2003.// <http://www2.cs.uni-paderborn.de>
27. Мінфін, режим доступу: <https://minfin.com.ua/ua/2022/05/20/85727942/>